

GRIGORE MAIOR ȘI MIȘCAREA DE EMANCIPARE NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA

Grigore Maior este un nume prea puțin rostit în afara cercului de inițiați în problematica veacului al XVIII-lea transilvănean, cu toate că este numele unei personalități remarcabile pe care au recunoscut-o cei dintâi, contemporanii Samuil Micu și Petru Maior¹ și ulterior istoriografia modernă: Nicolae Iorga, Augustin Bunea, Ioan Lupas, Ioan Ardeleanu-Senior și mulți alții.

Puțin cunoscut mai întotdeauna pus în umbră de cele două mari momente ale luptei politice din veacul său: activitatea lui Inochentie Micu și redactarea „Supplexului” din anii 1791—1792, se impune datoriei noastre de a-l restitui istoriei românești în toată complexitatea lui, de a face din numele său un alt punct de referință.

Grigore Maior aparține perioadei ce unește aceste două momente, perioadă mai puțin spectaculoasă dar cu marele merit de a fi păstrat și vehiculat deziderate deja impuse prin sirguința inițiatorului Inochentie „liber baron de Sad”, prelungindu-le în direcția „Supplexului”. Purtător al ideilor, instrucțiunilor și chiar a textelor lui Inochentie Micu², exponent al partidei naționale, conștient de rolul pe care biserica îl are în condițiile create de unirea religioasă, de veritabil instrument politic și cultural, dascăl și director al școlilor din Blaj, episcop al Făgărașului între anii 1772—1782, Grigore Maior se integrează politicii reformiste inițiată la nivelul Imperiului habsburgic, nu ca simplu executant așa cum o cereau interesele Curții, ci cu veleități de inițiativă ce nu vor conveni în cele din urmă Casei imperiale pregătindu-i astfel demisia.

De numele lui se leagă desființarea unei instituții³: cea a teologului iezuit impus prin Diploma din anul 1701 și împotriva căruia au acționat toți episcopii greco-catolici începând cu Inochentie, consolidarea

¹ „Singur acesta cu rivna și cu lupta spre agonisirea fericirii neamului, întru vlădiciei cei românești se poate asemăna cu adevăratul părinte al românilor Ioan Inochentie liber baron de Sad”, în Petru Maior, *A lui Ioan Bob*, Ms. rom. 279, Biblioteca Filialei Cluj a Academiei R.S.R., f. 6, vezi și T. Cipariu, *Acte și fragmente latine românești pentru istoria bisericii române mai ales unite*, Blaj, 1855, p. 130.

² D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, p. 180.

³ S. Micu, *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, tom 4; *Istoria bisericii românești din Ardeal*, partea X-a, în Ms. rom. nr. 439, la B.A.R. Fil. Cluj-Napoca, f. 368 r.

procesului de instituționalizare a culturii, refacerea unității religioase ca mijloc de emancipare națională⁴; titlul de „consilier intim“ conferit de Maria Tereza⁵, rivna sa pentru formarea regimentelor românești de graniță⁶, și a regimentelor românești de voluntari⁷, și lucrări ca „Epistolă pastorală“, „Enciclică“⁸. El trăiește asemenea veacului său, aceea năzuință națională alimentată de ideile generoase ale iluminismului, adaptate specificului românesc, menite să susțină dezideratele unui popor, care în trecerea timpului nu și-a mai găsit loc în „sistemul națiunilor recunoscute“ și a „religiilor recepte“.

Sînt cîteva considerații care oferă un întemeiat motiv pentru reconstituirea imaginii acestui interesant personaj din viața intelectuală și politică tansilvăneană a secolului al XVIII-lea.

I. A. *Scrieri cu caracter memorialistic*. Istoriografia secolului al XVIII-lea realizează o primă înregistrare a personalității sale, nu singular ci în sintezele de istorie bisericească, în care își ocupă locul său alături de ceilalți „părinți ai neamului“. Interesul pentru istoria bisericii în istoriografia iluministă ardeleană își are temeiul în „spiritul veacului“, în condițiile în care, biserica, singura instituție recunoscută românilor, putea fi promotoare a ideilor înnoitoare de emancipare națională și ridicare prin cultură. Preocupați de recunoașterea politică a națiunii în sprijinul căreia au acționat direct ca semnatari ai „Supplexului“ în anul 1791, preocupați în spiritul iluminismului de emanciparea culturală a poporului pentru care au desfășurat o asiduă activitate ca dascăli și nu în cele din urmă ca istorici și filologi, ei se integrează pe deplin în atmosfera epocii ca purtători ai năzuințelor românești. Caracterul memorialistic pe care îl primește relatarea faptelor pe măsură ce se apropie de timpul istoricului, mai accentuat în opera lui S. Micu, conferă acesteia savoarea unei povestiri rigurose și amănunțit construite cu momente de tensiune susținute de replici și dialog. Se simte, străbătînd aceste rînduri, aceea degajare a relatării de care poate dispune numai cineva familiarizat cu problematica abordată care o trăiește efectiv. Bogăția și exactitatea informației fără a ignora subiectivismul, pe care le presupune orice operă, rezultat al istoricului participant, ne-au îndrumat atenția spre scrierile celor doi corifei ai Școlii Ardelene: *Istoria și lucrurile și întîmplările românilor* de Samuil Micu și *Istoria bisericii românilor* de Petru Maior. Ce a păstrat istoriografia timpului despre acest personaj „nestatornic și neodihnit“⁹, „la statură de ajuns, pururea vesel“¹⁰?

⁴ P. Maior, *Istoria bisericii românilor*, Buda, 1813, p. 115.

⁵ *Idem*, *A lui Ioan Bob*, f. 5, vezi și T. Cipariu, *op. cit.*, p. 130.

⁶ S. Micu, *op. cit.*, cap. XI, f. 333 v.

⁷ Z. Păclișanu, *Hîrtii vechi*, în *Cultura creștină*, Blaj, 1939, XIX, nr. 11—12, p. 743.

⁸ N. Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 18, vezi și, I. Rațiu, *Dascălii noștri*. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară (1754—1848). Blaj, 1908, p. XI.

⁹ S. Micu, *op. cit.*, cap. XIII, f. 393 r.

¹⁰ P. Maior, *A lui Ioan Bob*, f. 5, vezi și T. Cipariu, *op. cit.*, p. 130

Numele său adevărat: Gavrilă Maer, este fiul unui preot din satul Sărvad, ținutul Solnocului de Mijloc. După un an petrecut la mănăstirea Muncaci pentru a primi cinul călugăresc își va lua numele de Grigore¹¹ sub această formă: Grigore Maer întâlnindu-l în manuscrisele lui S. Micu. Forma latină a numelui, Maior, se pare ca a fost consacrată încă din timpul vieții, el însuși obișnuind să semneze în acest fel¹², fapt semnificativ pentru „unul din cei mai obsedați de romanitate”¹³ după aprecierea academicianului David Prodan. Trimis la „Propaganda Fide” din Roma de I. Micu, încă episcop în Blaj, în anul 1747 se întoarce împreună cu Silvestru Caliani, fiind alături de Petru Pavel Aron, Gherontie Cotore și Atanasie Rednic cei dintâi locuitori ai mănăstirii Sfintei Treimi¹⁴.

Dascăl și prefect al școlilor din Blaj, tot el se ocupă de biblioteca mănăstirii pe care o îmbogățește cu „cărți frumoase și scumpe” aduse de la Viena în urma călătoriei din 1753¹⁵. În anul 1751 candidează pentru prima dată la episcopie, opțiunea Curții căzînd însă asupra lui Petru Pavel Aron. Conflictul cu noul episcop îl vor purta la Viena, obținînd o reglementare a administrării averilor mănăstirești în favoarea călugărilor; în calitate de prepozit, ocupîndu-se direct de această problemă dar și de bunul mers al școlilor¹⁶. A doua candidatură pentru episcopie din anul 1764 îi aduce o majoritate de 90 de voturi. Cu toate acestea e ales Atanasie Rednic. Noul conflict deosebit de puternic ce se declanșează între călugării mănăstirii, între o parte a călugărilor și noul episcop tot din motive de organizare internă, va fi potolit prin anchetarea și pedepsirea răzvrătiților în fruntea cărora se afla și Grigore Maior. Potrivit deciziei Curții urma să-și petreacă tot restul vieții în pocăință la mănăstirea Muncaci, fără posibilitatea vreunei legături cu cei din Ardeal. „Acolo, notează Samuil Micu, șapte ani au fost Grigore Maer destulă bucurie au avut pentru aceasta împotrivnicii neamului românesc că s-au robit un părinte așa mult ostenitoriu pentru biserica sa și pentru neamul său”¹⁷. Reabilitat în fața Mariei Tereza ca urmare a intervenției lui Iosif, viitorul împărat, care aflîndu-se într-o vizită la Muncaci dispune cercetarea cazului, Grigore Maior este numit cenzor la tipografia română-rusă din Viena¹⁸. În acelaș an, 1772, murînd episcopul Rednic, Curtea numește în loc pe Grigore Maior. Încă la Viena, participă în calitate de episcop al românilor greco-catolici din Ardeal la marele sinod al „uniților” din Imperiu pentru reglementarea sărbătorilor și ritului. După sfințirea sa în fața împărătesei în cadrul unei fastuoase ceremonii pe care ne-o descrie cu siguranță participantului S. Micu, și după ce obține înlăturarea teologului iezuit, Gr. Maior părăsește Viena¹⁹. Aici manuscrisul lui S. Micu se intrerupe, lipsindu-ne astfel de informația sigură pentru cea mai însemnată perioadă a activității lui Maior: cei 10 ani cît s-a aflat în fruntea bisericii greco-catolice din Transilvania, pe care o transformă într-o puternică instituție politică și culturală.

Utilizînd de aici înainte numai *Istoria bisericii* a lui Petru Maior, vom căuta să conturăm acest deceniu atît de rodnic în refacerea unității, căci după expresia istoricului „nu sate, ci ținuturi întregi cu multe miriade adevă cu multe zeci de mii de oameni după îndemnul vlădicului acestuia se întorcea la unire”²⁰. Numit consilier intim cu titlul de „excelență”²¹, consultat în întocmirea regulamentului

¹¹ S. Micu, *op. cit.*, cap. V, f. 314 r.

¹² Z. Toth, *Az erdélyi román nacionalizmus első százada, 1697—1792*, Budapest, 1946, p. 182, nota 2.

¹³ D. Prodan, *op. cit.*, p. 230.

¹⁴ S. Micu, *op. cit.*, cap. V, f. 314 v.

¹⁵ *Ibidem*, cap. IX, f. 325 r.

¹⁶ *Ibidem*, cap. IX, f. 324 v și urm.

¹⁷ *Ibidem*, cap. XIII, f. 380 v.

¹⁸ *Ibidem*, cap. XVI, f. 365 r.

¹⁹ *Ibidem*, cap. XVI, f. 370 v.

²⁰ P. Maior, *Istoria bisericii românilor*, p. 115.

²¹ *Idem*, A lui Ioan Bob, f. 6, vezi și, T. Cipariu, *op. cit.*, p. 130.

de ordine interioară a Seminarului Sfânta Barbara deschis la Viena pentru tinerii din întreg Imperiul²², el e ancorat într-o acțiune permanentă pe care o desfășoară atît în interior cît și în afara hotarelor avînd drept scop ridicarea poporului său. În august 1782 Grigore Maior abdică din funcția sa, avînd aprobarea Curții; cauza acestei renunțări fiind găsită de P. Maior în conflictele interne cu călugării mănăstirii Blajului. Potrivit dispoziției imperiale, urma ca tot restul vieții să beneficieze de un venit de 1.500 florini anual²³.

Acesta este pe scurt conținutul informațional pe care ni-l dau contemporanii săi; imaginea pe care o conturează este cea a unui om al epocii; integrat în viața ecleziastică prin vocația sa, în viața politică și culturală prin formația sa iluministă.

Să analizăm succint unele aspecte ale abordării istoriografice și să încercăm să pătrundem dincolo de limbajul și spiritul ecleziastic ce însoțesc relatarea faptelor. Este fără îndoială că atît S. Micu cît și P. Maior recunosc în episcopul Maior un continuator al direcției impuse de Inochentie Micu, un exponent al partidei naționale cu toate că acest fapt nu e afirmat direct. Dacă urmărim însă laturile majore din care e construit personajul; rîvnă sa pentru consolidarea unității, pentru înființarea regimentelor românești de graniță, pentru răspîndirea „luminării”, în popor, observăm că acestea definesc deplin pe exponentul partidei naționale, despre existența căreia cei doi istorici nu pomenesc, dar pe care ne lasă să o descoperim în spatele acelei permanente opoziții față de episcopia impusă de Curte: P. P. Aron și A. Rednic. Din această perspectivă trebuie să considerăm și atitudinea Curții în numirea episcopilor. Preferința pentru P. P. Aron fostul vicar al episcopului Inochentie, excomunicat de acesta pentru că nu publicase excomunicarea teologului dovedindu-se un bun executant al puterii imperiale, ulterior preferința pentru A. Rednic un fidel continuator al direcției trasate de P. P. Aron, în defavoarea lui Grigore Maior exponent al programului de emancipare devin perfect explicabile. Alegerea lui în 1772 se face într-un moment în care influența lui Iosif, care descoperă în Maior un posibil instrument al politicii sale reformiste, devine tot mai simțită în conducerea Imperiului.

Captat de tactica reformistă promovată de Curte el încetează de a mai fi un bun executant așa cum o cerea regimul, în momentul în care ideile iozefine amenințau prin generalizare interesele politice și culturale ale națiunii române. Opoziția pe care o face restructurării ecleziastice promovată de Imperiu, în susținerea bisericii, ca singura instituție recunoscută românilor, transformabilă în instrument politic și a mănăstirii ca mijloc de emancipare culturală, îl va determina pe Iosif al II-lea să-i accepte cu ușurință abdicarea.

Încheiem aici cercetarea noastră, în credința că am atins punctele esențiale ale temei, fără pretenția de epuizare a subiectului, nu înainte de a considera că informația memorialistică incompletă lasă în suspensie momente importante la care a participat sau fapte cărora o nouă interpretare le poate atribui și alte semnificații.

B. *Studii istorice propriu zise.* Încercînd o abordare a istoriografiei moderne față de problema ce ne preocupă am putea-o aprecia, într-un mod cît se poate de succint, în felul următor: sporadică și avînd un conținut informațional aproximativ identic. Sporadică, deoarece perioada în sine, căreia i se integrează personalitatea, a fost mai puțin căutată de cercetători, atrași îndeosebi de momentele esențiale ale mișcării naționale ardeleni din veacul al XVIII-lea.

Aproximativ unilaterală în conținut, deoarece în cea mai mare parte preia informația pe care o oferă Samuil Micu și Petru Maior, nume de referință și autoritate, motiv pentru care am și stăruit asupra scrierilor lor. Apoi nu în cele din urmă, accesul spre informația ce ne interesează, ne-a fost facilitat tocmai prin grija și prețuirea operelor celor doi reprezentanți ai Școlii ardeleni: avem în

²² *Idem*, t. 6.

²³ *Idem*, *Istoria bisericii românilor*, p. 235.

vedere aci *Acte și fragmente* aparținând lui Timotei Cipariu. Este de asemenea semnificativ faptul că majoritatea celor ce s-au apropiat de personalitatea lui Grigore Maior sînt de formație ecleziastică, modelați în spiritul cultural al Blajului; această apropiere săvîrșindu-se prin pioasă aducere aminte și venerație față de „părintele neamului”, perpetuindu-se aproape un clișeu în abordarea problemei.

Cel ce depășește această stare de lucruri, prin bogăția informației pe care o aduce, deși se resimte de viziunea confesională, este, fără îndoială, istoricul Augustin Bunea. Pornind de la cercetările întreprinse de T. Cipariu și Ion Micu Moldovan (formați și aceștia în ambianța Blajului)²⁴, Bunea ne oferă prin cele două monografii²⁵ care l-au consacrat o veritabilă frescă a societății ardelenice între anii 1728—1764 prin prisma istoriei bisericii, singura instituție recunoscută românilor transilvăneni în acele vremi, și implicit date referitoare la Grigore Maior din păcate raportate doar la perioada amintită.

Fără a i se consacra o monografie, personalitatea sa s-a bucurat totuși de atenția marilor noștri istorici: Nicolae Iorga²⁶, Ioan Lupas²⁷, care au dezvăluit în cercetarea lor istoriografică diverse laturi ale activității desfășurate pe plan național și cultural de acesta.

Tóth Zoltán, în documentata sa lucrare „*Az Erdély román nacionalizmus első százada 1697—1792*” (Budapesta, 1946, Athenaeum Rt. 412 p.) realizează un sugestiv și complex portret al lui Grigore Maior, integrîndu-l mișcării naționale ca păstrător al programului formulat de Inochentie Micu, pe care îl continuă și îl amplifică, statornicindu-și astfel numele alături de „părintele neamului”.

Nu putem încheia aceste scurte considerații fără a aminti titlul de referință pentru istoria secolului al XVIII-lea transilvănean, *Supplex Libellus Valachorum* care are față de problema ce ne interesează, marele merit de a fi stabilit într-o viziune comprehensivă a fenomenului național locul episcopului Maior în prelungirea acțiunii lui Inochentie.

În concluzie se impune realitatea unei informații fragmentare care reia temele impuse de istoriografia sec. al XVIII-lea (incompletă și aceasta), ce ne apare într-un consens asupra celor mai semnificative momente ale vieții lui Grigore Maior, excepție făcînd actul renunțării la episcopie care a fost supus unor diverse interpretări (de menționat că nici P. Maior nu reușește o rezolvare deplină) și care tinde pe măsura ce ne apropiem de prezent să dezvăluie laturi mai puțin știute²⁸, să le confere noi semnificații.

II. Moștenirea lui Inochentie Micu. De numele lui Inochentie Micu se leagă procesul luptei politice, la mijlocul veacului al XVIII-lea, în sens programatic, pentru susținerea desideratelor națiunii române, „națiune tolerată” în sistemul constituțional al principatului.

Inițiator al luptei naționale, prin formularea și în același timp, consacrarea obiectivelor fundamentale ale emancipării românești și nu în cele din urmă a argumentelor pe care le aduce în susținerea acestora, într-un cuvînt prin elaborarea unui program politic, I. Micu, rămîne fără îndoială „cea mai puternică personalitate politică a poporului român din Transilvania în secolul al XVIII-lea”²⁹.

Momentul de cristalizare a direcțiilor politice și culturale în sprijinul recunoașterii națiunii române ca a patra „națiune” a principatului, îl vom regăsi și identifica în deceniile imediat următoare, la o intensitate redusă, favorabilă însă

²⁴ P. Teodor, *Evoluția gândirii românești*, Cluj, 1970, p. 320.

²⁵ Aug. Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocenție Klein (1728—1751)*, Blaj, 1900, și, *Episcopii Petru Paul Aaron și Dionisie Novacovici sau Istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1764*, Blaj, 1902.

²⁶ N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, București, 1930, ed. II-a, vol. I—II; *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, București, 1969, I—II.

²⁷ I. Lupas, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918.

²⁸ P. Teodor, *Interferențe iluministe europene*, Cluj-Napoca, 1984, p. 90.

²⁹ D. Prodan, *op. cit.*, p. 199.

prelungirii lui în întâmpinarea celui de al doilea moment politic al veacului, „Supplexul”, în care se regăsește la noi dimensiuni. În acest sens, se recunoaște moștenirea lui Inochentie.

Perioadă mai puțin spectaculară, deceniile șase-nouă înregistrează afirmarea unei prime generații de intelectuali, care în spiritul ideologiei preiluministe, acționează în sprijinul ideii de emancipare politică a națiunii, pentru edificarea culturii moderne: intelectualii, oamenii de cultură sînt în același timp oameni cu inițiativă politică³⁰.

Programul politic. Conștienți că unirea religioasă este instrumentul prin care se putea acționa în sensul programului politic, episcopii ce i-au urmat lui Inochentie se vor îngriji în primul rînd de refacerea și întărirea acesteia. Revirimentul ortodoxei înregistrat după părăsirea Ardealului de către Micu, și susținut de mitropolitul sîrbesc ortodox prin tentația „privilegiilor ilirice”, apoi prin edictul de toleranță din 1759, mișcarea lui Sofronie, și numirea episcopului ortodox în persoană lui Dionisie Novacovici (1761), reclama fără îndoială, acțiunea pentru refacerea unirii. Relatarea lui S. Micu este cit se poate de sugestivă: „Acest episcop (Petru Pavel Aron — n.n.) tot de Atanasie fiind povățuit ca să se arate cu adevărat unit, și tot prepusul de neunire să-l depărteze de la sine, multe cărțelii au tipărit pentru unire foarte defăimînd și osîndind pe neuniți”³¹. Tot în sensul programului politic formulat de Inochentie, continuă lupta împotriva teologului ieziuit, a latinizării, a trecerilor la rîtul catolic, care duceau la deznaționalizare. Atanasie Rednic se teme ca introducerea limbii germane în învățămînt să nu devină instrument de „latinizare”; iar Grigore Maior cere lărgirea drepturilor românești, hotărîrea regală ca nimeni să nu poată trece la rîtul catolic fără încuviințarea lui³². Sînt acțiuni care vin încă o dată să confirme că unirea cu biserica Romei s-a făcut în interesul emancipării politice, a națiunii căreia i se apărea „ființa”, asigurîndu-i astfel supraviețuirea.

O primă posibilitate în direcția emancipării a revenit clerului greco-catolic (în virtutea Diplomelor unirii) lipsa unei baze materiale făcînd-o însă dificilă; de aci încercările de înzestrare ale clerului ca premisă esențială a menținerii și consolidării unirii. S. Micu nota în *Istoria* sa: „...și fiind încă în Viena au lucrat Aaron și au dobîndit de la împărăție ca preoților românești celor uniți să li se deie ecleejie sau pămînt de agoniseală pînă la 20 de gălete și de patru cară cu fin, precum după ce au venit în Ardeal în multe locuri s-au și dat”³³.

Problemele fundamentale ale unirii sînt deci aceleași: beneficiile bisericii catolice, dar păstrarea întocmai a rîtului ortodox. Atît doar că ele nu mai sînt întemeiate pe Diploma a doua leopoldină, pe care o invocă Inochentie în sprijinul revendicărilor sale, ci pe Diploma întîii și pe articolele de lege VI și VII din 1744. Memoriul clerului greco-catolic din 1747 semnat și de Grigore Maior și de Silvestru Caliani, atunci întorși de la Roma, este un exemplu concludent, atît pe linia continuității cit și a discontinuității programului politic.

Programul cultural. Alături de acțiunea politică propriu-zisă, Inochentie Micu așeza în sprijinul revendicării naționale, cultura, școala. Era de altfel instrumentul aparent inofensiv sub raport politic, sprijinit și de regim. Cei ce i-au urmat vor desăvîrși planurile culturale în sprijinul emancipării, acum în această epocă începînd procesul de instituționalizare a culturii. În 1754 s-au deschis școlile din Blaj, în timpul episcopului Aron, tot în timpul acestuia începîndu-și activitatea tipografia seminarului. Intră în funcțiune trei școli: pe lîngă școala de obște, care funcționa din 1738, se deschide o școală latinească din care se dezvoltă treptat gimnaziul, o școală de preoție din care se dezvoltă seminarul. Tot acum se pun bazele bibliotecii din Blaj. Avînd profesori formați în centrele europene (Tîrnăvia,

³⁰ D. Ghișe, P. Teodor, *Introducere la Școala ardeleană*, București, 1983, I, p. X.

³¹ S. Micu, *op. cit.*, f. 319 r.

³² D. Prodan, *op. cit.*, p. 224.

³³ S. Micu, *op. cit.*, f. 319.

Viena, Roma) — printre primii fiind Gherontie Cotore, Silvestru Caliani, Atanasie Rednic, Grigore Maior — școlile în scurt timp devin cunoscute, transformându-se într-un adevărat centru de cultură. Centru de cultură deschis într-o vreme în care ideile iluministe sînt asimilate încă timid, spiritului Contrareformei.³⁴

Dacă pe plan politic, perioada ce a urmat plecării lui Inochentie la Viena (1744), a marcat o continuare, în timpul lui Grigore Maior o reactivare chiar a acțiunii naționale în sensul impus de liderul mișcării, pe plan cultural, stabilind celălalt termen al perioadei anul 1774 (cînd a fost redactată opera „*De ortu progressu, conversione Valachorum* — prima manifestare a noului spirit istoric) are loc „sub semnul erudiției, timpul de elaborare al iluminismului”³⁵.

Programul politic a lui Inochentie, noii termeni în care discută originea, continuitatea românilor, a națiunii române ca argumente în memoriile sale, a generat o adevărată ideologie latinistă ce se va dezvolta în deceniile următoare. Odată cu adîncirea conștiinței de neam, premisă a acțiunilor viitoare, continuă să fie invocate romanitatea, vechimea, unitatea pe aceste meleaguri, cîteva exemple fiind sugestive în acest sens: Petru Pavel Aron în 1755 se ridică împotriva actelor care vînd „biserica și preoții săi la neamuri și judecători străini, pizmașilor care socotește atîta să calce sub picioare neamul nostru ca mai mult să nu să poată scula...”³⁶. Gherontie Cotore în 1746 nu numai constată originile romane dar și deplînge contrastul dintre mărirea strămoșilor și „decăderea” urmașilor; Grigore Maior folosește și el expresia „Romano-Valachus”³⁷. În 1756 amintitul Cotore patronază copierea *Hronicului* lui Cantemir fapt ilustrativ pentru interesul față de idea latinității și a originii comune, în ambianța intelectuală a Blajului³⁸.

Romanitatea, continuitatea încep să fie puse pe baze istorice cuprinzînd poporul român și aria de răspîndire a limbii române în toată întinderea ei: încep să apară sau sînt în curs de apariție primele versiuni ale *Istoriei românilor* de S. Micu, să se strîngă materialul documentar pentru *Cronica* lui Șincai. La 1780 apare *Elementa linguae daco-romane sive valachicae* a lui Micu și Șincai. Acestei epoci de tranziție, căreia am încercat să-i schițăm laturile fundamentale, definitorii pentru mișcarea națională și cea culturală i se integrează personajul Maior, prin personalitatea căruia vom individualiza tendința partidei naționale, aceea de a se pune în folosul națiunii prin toate mijloacele pe care le făceau posibile sistemul politic al principatului și noul spirit al lumii.

III. *Sub semnul unei epoci de tranziție*. Născut în 1715 (Sărvad, ținutul Solnocului de Mijloc) în familia unui preot unit, purtînd numele de botez Gavrilă Maer³⁹ viitorul episcop Grigore Maior și-a început studiile în Ungaria apoi la Colegiul iezuit din Cluj unde absolvă retorica (1740)⁴⁰. Așa cum o mărturisește el însuși ulterior, după ce a „crescut prin școalele cele mici cu destulă lipsă și străinătate” a fost primit ca „ritor” în tagma preoțească la Blaj, de unde în același an (1740) a fost trimis de către acel „vrednic de vecinică pomenire Arhieru al Făgărașului slobod Baron Ioan Inocențiu Klein (...) pe uscat și pe mare pînă la Roma”⁴¹. Cei șapte ani petrecuți la Roma, mai exact șase, deoarece un an îl aflăm la mănăstirea Muncaci pentru a-și primi cinul călugăresc (și numele de

³⁴ P. Teodor, *Interferențe iluministe europene*, p. 149; *Floarea adevărului*, 1750, traducerea *Vulgatei* operă de colaborare a cărturarilor români sînt primele produse originale ale mișcării intelectuale românești stimulate de Contrareformă.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ D. Prodan, *op. cit.*, p. 228.

³⁷ *Ibidem*, p. 229—230.

³⁸ P. Teodor, *Interferențe iluministe europene*, p. 150.

³⁹ I. Ardeleanu-Senior, *Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor sălăjeni*, Zalău, 1938, p. 12.

⁴⁰ N. Comșa, *op. cit.*, p. 17.

⁴¹ *Cuvîntarea episcopului Grigore Maior la renunțarea de la episcopie*, în I. Ardeleanu-Senior, *op. cit.*, p. 187.

Grigore) alături de Silvestru Caliani⁴² sînt semnificativi și hotărîtori pentru conturarea personalității sale așa cum o găsim la întoarcerea sa în țară, angajată în continuarea direcției impuse de mentorul Inochentie, aflat de la începutul anului 1745 în cunoscutul său exil din „cetatea eternă”. Anul 1745 îi aduce sfințirea ca preot după ritul grecesc în biserica Sfîntul Atanasie⁴³ (Roma) dar mai ales întîlnirea cu episcopul Klein. Astfel cei dinții „alumni” printre care Grigore Maior și Silvestru Caliani (Petru Pavel Aron părăsise Roma în 1743) devin puntea de legătură a celui exilat cu țara⁴⁴ și implicit susținătorii acestuia, formînd nucleul acelei partide naționale pe care ne-o lasă S. Micu și Petru Maior să o descifrăm în scrierile lor, continuatoarea luptei politice de emancipare a românilor ardeleni.

Acțiunea desfășurată de Inochentie la Roma, încercările Curții de a face îmbunătățiri pe seama românilor uniți⁴⁵ și pentru potolirea celui „instabil e macchinatore” cum îl caracterizează cardinalul Albani pe Klein, ce se opune abdicării cerute de Maria Tereza⁴⁶, nu a putut decît să angajeze pe cei din preajma sa în susținerea programului național. Fără îndoială că episcopul Klein și-a pus speranțe în cei cărora le transmitea postulatul emancipării, fapt ilustrat de activitatea pe tărîm politic a lui Maior și Caliani imediat după întoarcerea în țară (sinodul și memoriul către Curte din 1747), deoarece în lupta împotriva teologului iezuit pe care o întreține la fel de puternic și la Roma, el aduce argumentul existenței unor oameni capabili, teologi din națiunea română care se pregătesc chiar la Propaganda Fide⁴⁷.

Anii petrecuți la Roma au însemnat pentru Grigore Maior în primul rînd ani de acumulare științifică (în 1747 obține doctoratul în teologie și filosofie⁴⁸) de contact cu cercurile Reformei catolice, cu noile idei ale timpului care au făcut din el mentorul spiritual al Școlii ardeleni, deschizînd în timpul episcopatului său posibilități largi de afirmare culturală⁴⁹.

În anul 1747 părăsește Roma, împreună cu Silvestru Caliani posesor al unei bune pregătiri spirituale, al instrucțiunilor lui Klein și postulatelor naționale care-l vor statornici definitiv în centrul partidei naționale, dar și al unor principii mai îngăduitoare în ceea ce privește viața călugărească (hrană, îmbrăcăminte) de unde și desele conflicte cu apărătorii ascetismului monahal. Alături de Gherontie Cotore (venit de la mănăstirea Simbăta) proaspătii sosiți de la Roma au fost primii călugări ai mănăstirii Sfîntei Treimi din Blaj, încă neterminată, făcînd „partid” potrivit lui P. P. Aron afurisit de Inochentie⁵⁰. Înlocuirea lui Aron cu Nicolae Pop din Balomir, produsese noi agitații, ceea ce a determinat Curtea să accepte întrunirea unui sinod la Sibiu (1747) numind comisar regal pe episcopul rutean unit Olsavszki, sinod în care clerul să dezbătă soarta unirii, refacerea ei și să-și exprime dorințele, interzicîndu-se din nou orice corespondență cu episcopul Klein și impunîndu-se recunoașterea lui Aron ca vicar apostolic. Memoriul întocmit cu acest prilej și prezentat la Viena de Grigore Maior, Silvestru Caliani și protopopul de

⁴² T. Cipariu, *op. cit.*, p. 96.

⁴³ *Șematismul venerabilului cler al Arhidiecezei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900 de la Sînta Unire 200*, Blaj, p. 34.

⁴⁴ Z. Toth, *op. cit.*, p. 193.

⁴⁵ Este vorba de: instituirea protectoratului unirii, proiectul unui seminar și a unei tipografii pentru greco-catolici, stăruința pentru terminarea școlilor din Blaj, ce semnificau grija pentru cultură a regimului într-o vreme de transformări plătirea teologului de către tezaurariat; primirea nobililor uniți în orice fel de funcții.

⁴⁶ D. Prodan, *op. cit.*, p. 178.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 174.

⁴⁸ *Cuvîntarea episcopului Grigore Maior...*, în I. Ardeleanu-Senior, *op. cit.*, p. 187.

⁴⁹ P. Teodor, *Interferențe iluministe europene*, p. 148.

⁵⁰ T. Cipariu, *op. cit.*, p. 101.

la Dobra, George Pop, prin conținutul său nu avea menirea să liniștească Viena. Referindu-se din nou la absența din Transilvania a episcopului Inochentie, implicând consecințele nefaste pentru unire, memoriul reia în cea mai mare parte revendicările spirituale dar și politice, precum și argumentele deja consacrate prin sirguința inițiatorului „liber baron de Sad”; sînt postulatele deja cunoscute în sprijinul ridicării neamului fapt explicabil în sensul continuității căci printre semnatarii lui se află Grigore Maior și Silvestru Caliani formați la Roma, ca discipoli ai exilatului. Există însă și o lipsă esențială din argumentația memoriului: Diploma din 1701 atît de mult amintită de Inochentie în sprijinul recunoașterii națiunii române ca a patra națiune a principatului, și, interesant lucru, Maior nici nu considera autentic acest act, așa cum reiese din memoriul pe care îl trimite în 1773 papei Clement al XIV-lea⁵¹; probabil atitudinea sa se explică prin necesitatea unei argumentații solide care să facă posibilă înlăturarea teologului iezuit.

Memoriul din 1747 bazat pe aceleași postulate, mereu în contradicție cu Constituția și privilegiile stărilor, nu a putut avea o soartă mai bună ca cele precedente⁵².

Lupta în sensul acțiunii politice continuă însă, desfășurîndu-se în jurul reducerii în țară a celui aflat la Roma, recunoscut ca adevărat cap al bisericii dar și al națiunii, singurul în măsură să pună capăt „aventurii ordinare” trăită de „poporul abandonat și deja pierdut”⁵³. Numele lui Grigore Maior revine constant în seria scrisorilor, adevărate memorii trimise Congregației De Propaganda Fide, în acest scop pe parcursul anilor 1747—1753⁵⁴.

În fața presiunilor repetate ale Vienei, episcopul Klein abdică în cele din urmă „sponte et libere”, scaunul episcopal al Făgărașului devenind liber, motiv pentru care în același an (1751, noiembrie) se întrunește un mare sinod la Blaj pentru desemnarea noului vlădică. Din cei trei candidați aleși de cler: P. P. Aron, Grigore Maior și Silvestru Caliani, împărăteasa îl numește pe cel dintîi și în această alegere trebuie să descifrăm interesele Curții. Maior și Caliani, încă de la Roma se dovediseră fideli programului politic de emancipare și atitudinea lor după întoarcerea în țară nu făcea decît să confirme convingerea că drumul pe care îl vor urma nu va fi departe de cel făcut odinioară de Inochentie. Or, Curtea nu dorea decît să stopeze această tendință; preferința pentru Petru Pavel Aron, fostul vicar al lui Micu excomunicat de acesta, și care garanta prin însăși prezența sa menținerea la distanță a celui care prezenta încă un pericol (Inochentie)⁵⁵ este cit se poate de explicabilă. „Succesul” lui Aron nu a fost iertat de Grigore Maior: „Si fece come si fece Vescovo sopra l'altro vivo e cosi sotto di lui peri la

⁵¹ Z. Păclișanu, *Din istoria bisericească a românilor ardeleni. „Teologul” vlădicilor uniți (1700—1773)*, București, 1923, p. 28.

⁵² D. Prodan, *op. cit.*, p. 181.

⁵³ D. Găzdaru, *Contribuții la relațiile lui Grigore Maior, Gheorghe Șincai și Petru Maior cu Roma*, Iași, 1933, p. 11—12; vezi și I. Dumitriu Snagov, *Românii în arhivele Romei* (sec. XVIII), București, 1973, p. 167.

⁵⁴ I. Dumitriu Snagov, *op. cit.*, p. 159—161, 167, 173. Este vorba de scrisoarea datată 29 octombrie 1749 (Blaj) semnată de Gr. Maior, S. Caliani, Gherontie Cotore către Propaganda Fide; de cea din 10 mai 1749, semnată de Gr. Maior (din Viena) și de cea din 24 octombrie 1753 (din Viena) semnată de Gr. Maior și S. Caliani, aflați la Curte ca purtători ai „gravaminelor” clerului român discutate în soborul din 1751 cu prilejul numirii lui P. P. Aron ca episcop unit.

⁵⁵ S. Micu notează în *Istoria* sa surprinzînd sugestiv atitudinea episcopului P. P. Aron: „În anul 1757 vlădica Klein au fost dobîndit de la împărăție să-i fie slobod a veni în Ardeal să trăiască osebit; iar Aaron sfătuit de Atanasie au lucrat la împărăție ca să nu vie, că zicea Atanasie de va veni Klein, toți lui vor da cîntea cea mare și Aaron va rămîne părăsit și doară și aceasta au fost un păcat a lui Aaron de l-au părăsit oamenii și nu l-au iubit.” (*Istoria și lucrurile și întîmplările românilor*, f. 337 v.)

Chiesa" nota într-o scrisoare⁵⁶ cel care avea să-i opună o tenace rezistență, căci în conflictele, de altfel destul de dese, între călugării Sfintei Treimi în fruntea cărora apare Maior și episcop, conflicte iscate din divergențe privind administrarea veniturilor mănăstirii⁵⁷, trebuie să deslușim conflictul mai adânc: între cei ce reprezintă partida națională, credincioasă mentorului Inochentie încă în viață și planurilor sale de recunoaștere a națiunii române și cei ce reprezintă direcția conformă intereselor Curții vieneze, moderată în acțiunea ei în sens național.

Ca exponent al mișcării de emancipare a românilor transilvăneni în sensul stabilit de liderul Inochentie, Grigore Maior se afirmă pe coordonatele posibile ale acesteia „continuînd linia conștiinței naționale trasată de antecesorul său”⁵⁸ (Inochentie Micu — n.n.).

Nu trebuie însă, să vedem în Grigore Maior un oponent total al lui Petru Pavel Aron. Opoziția sa e opoziția împotriva politicii prea loiale a episcopului față de Curtea imperială, care ca întotdeauna trecea peste interesele supușilor pentru a și le salva pe ale sale. În măsura în care episcopul Aron acționează în interesul emancipării națiunii române, și aci trebuie amintite acțiunea pentru refacerea unirii religioase zdruncinată de Edictul de toleranță (1759) și mișcarea lui Sofronie, pentru formarea regimentelor românești de graniță și de voluntari, grija pentru școlile Blajului (deschise în 1754) și elevii săi, el se bucură de sprijinul deloc neglijabil al lui Grigore Maior.

Astfel îl găsim pe ieromonahul de la Sfinta Treime alături de Aron în acțiunea sa de stăvilire a revirimentului ortodox pricinuit de agitația lui Sofronie⁵⁹ fie ca misionar⁶⁰, fie prin îndemnuri adresate preoților și mănăstirilor de a „rămâne neclintiți în Sfinta unire”⁶¹. Grija pentru soarta unirii de care era animată și Viena de altfel, însă în susținerea propriilor scopuri, se contopea în mare parte cu grija pentru soarta neamului: căci unirea religioasă era instrumentul prin intermediul căruia se deschidea calea emancipării naționale (prin extinderea privilegiilor catolice asupra uniților) așa cum a considerat-o primul, Inochentie.

Interesat în întărirea catolicismului și a unirii dar și a puterii militare pentru a nu mai fi expus unor situații asemănătoare cu mișcarea lui Sofronie, regimul după ce recunosc ortodoxia în Transilvania (numirea lui Dionisie Novacovici ca episcop ortodox al românilor ardeleni în 1761) și îi tăiase legăturile cu mitropolitul sîrbesc, urmarea să o izoleze și de restul ortodoxiei: Tara Românească și Moldova în primul rînd dar și Rusia. De aici inițiativa înființării regimentelor de graniță, înzestrate cu o serie de privilegii. O nouă modalitate de emancipare folosită de Maior, căci după aprecierea istoricului S. Micu: „întru ridicarea acestei miliții mai mult decît totî s-au ostenit Grigore Maer ieromonahul din mănăstirea Sfintei Troițe de la Blaj”⁶². Conștient de avantajele pe care le conferea o putere militară proprie (creatoare de structuri libere) Grigore Maior va sprijini și ulterior, ca episcop, formarea de noi regimente de voluntari cerute de Maria Tereza amenințată de Friedrich cel Mare al Prusiei⁶³. Episcopul Maior a cerut ca voluntarii români să formeze regimente românești, argumentele lui fiind aproape identice cu cele aduse de Inochentie Micu și folosite mai târziu de autorii Supplexului. Iată

⁵⁶ Aug. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici...* p. 289.

⁵⁷ Nu vom insista asupra acestor conflicte, cel mai puternic produs în 1757 probabil legat și de refuzul lui P. P. Aron de a îngădui întoarcerea în Transilvania a lui Inochentie conflicte urmate de drumuri la Viena a celor nemulțumiți în frunte cu Maior cerînd dreptate Mariei Tereza; deoarece aflăm o prezentare amănunțită la Augustin Bunea, *op. cit.*, p. 289—293.

⁵⁸ Z. Păclișanu, *Hirtii vechi...* p. 743.

⁵⁹ Z. Toth, *op. cit.*, p. 259.

⁶⁰ Aug. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici...*, p. 325.

⁶¹ *Ibidem*, p. 324 În anul 1762 Gr. Maior adresează o scrisoare călugărilor din mănăstirea Prislopului sfătuindu-i să păstreze unirea cu biserica Romei

⁶² S. Micu, *op. cit.*, f. 333 v.

⁶³ Z. Păclișanu, *Hirtii vechi...*, p. 743.

cum apare textual pledoaria memoriului datat 2 ianuarie 1779: „... acest regiment apoi să se cheme Românesc, urmînd a se completa mereu după necesități dintre noi, din fiii noștri, mai ales a preoților. Credem că nici un alt regiment și în nici un alt chip nu s-ar putea constitui voluntar mai repede și mai norocos decît sub nume românesc; ceea ce ar corespunde de altfel și drept și echitabil în cea mai mare măsură, ca adeca și României, care sunt cei mai numeroși în acest principat și din care se compun cele mai multe regimente, mai ales ungurești, să-și aibă și numele regimentului lor reglementar (...) Dacă suprema Prințesă ar fi înormată exact și s-ar milostivi a dispune ca României să nu mai fie primiți, spre marea lor năpăstuire, de către alte nații, ci ca fiecare nație să-și ducă în armată tinerii proprii, Maghiarii maghiari, Sașii sași, României români, în acest caz mă leg că României vor constitui sub numele lor de bună voie mai multe legiuni de infanterie...⁶⁴. Recunoaștem stilul, tonalitatea memoriilor lui Inochentie și amprenta acelei ideologii ce se face tot mai simțită în epocă, pregnant națională.

În înfăptuirea planului cultural conceput de Inochentie și patronat de episcopul Aron un aport deosebit și-a adus Grigore Maior „carele nu se poate spune cîtă nevointă au pus spre întemeierea școalelor, că umbra prin sate și aduna pruncii la școală și singur îi învăța”⁶⁵. Sîrguința sa alături de ceilalți dascăli ai Blajului: Silvestru Caliani, Atanasie Rednic, Gherontie Cotore — sînt cîteva nume, reprezentative însă prin formația lor europeană, a făcut ca la sfîrșitul întîiului an școlar (respectiv 1755) numărul elevilor să treacă de 174⁶⁶. Profesor, director al școlilor, el are în grijă și biblioteca mănăstirii la alcătuirea căreia contribuisese direct⁶⁷, și pe care o îmbogățise cu numeroase cărți aduse de la Viena; astfel că cea mai mare parte a bibliotecii ce cuprindea aproximativ 300 de volume era donația sa⁶⁸.

Anul 1764 anul morții lui Petru Pavel Aron, s-a constituit într-un bun prilej pentru partida națională, de a se lansa în obținerea scaunului episcopesc, de a se afirma. Ceea ce a reușit. Faptul că primi trei desemnați de către clerul unit s-au numit: Grigore Maior, Inochentie Micu, Silvestru Caliani (este ordinea în funcție de numărul voturilor obținute) este cît se poate de semnificativ. Cu toate acestea Curtea procedează asemenea anului 1751, preferîndu-l pe Atanasie Rednic⁶⁹, credincios liniei trasate de fostul episcop Aron, convenabilă politicii imperiale. Atitudinea potrivnică față de Atanasie a răzvrătiților, în fruntea cărora se află Grigore Maior se explică tocmai prin conflictul tacit existent între cei care continuă și păstrează „arsenalul” politic a lui Inochentie a cărui întoarcere în țară o cer și de data aceasta⁷⁰, și cei care se dovedesc fideli Vienei. Acuzațiile față de Grigore Maior, aduse în timpul anchetei de la Sibiu, reafirmă sensul acțiunii partidei naționale a cărei exponent central era: „zelul religios pentru dragostea de Sfînta uniune”, înrolările în regimentele de graniță făcute din propria-i inițiativă⁷¹; și „imprudența” de a-i fi cerut Nunțului înlăturarea teologului iezuit⁷², afectau interesele confesionale și politice ale stărilor privilegiate din principat, dar și tendința de control și întărire a catolicismului promovată de Curtea imperială. Sînt coordonate înscrise în programul național, perpetuat, lipsit însă de ascuțitul politic din vremea

⁶⁴ *Ibidem*, p. 744, vezi și, Octavianus Bârlea, *Ex historia romena: Ioannes Bob episcopus Fagarasiensis* (1783—1830), Im Kommisionsverlag Joseph Knecht, Frankfurt/Main, p. 4.

⁶⁵ S. Micu, *op. cit.*, f. 320 r.

⁶⁶ S. Manciulea, *Ctitorii școalelor din Blaj*, p. 34.

⁶⁷ *Idem*, *Biblioteca centrală din Blaj*, Blaj, 1939, p. 5.

⁶⁸ S. Micu, *op. cit.*, f. 325 r.

⁶⁹ I. Ardeleanu — Senior, *op. cit.*, p. 17.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Raportul lui Grigore Maior arătînd cauzele pentru care a fost persecutat de episcopul Rednic și autorități, Sibiu, 6 iulie 1765, la, I. Dumitriu Snagov, *op. cit.*, p. 213.

⁷² Scrisoare trimisă de la Viena, 17 iulie 1765, cardinalului Castelli, prefect al Propagandei Fide, privind „cazul” Maior, cf. I. Dumitriu-Snagov, *op. cit.*, p. 219.

lui Inochentie, legate de emancipare și păstrarea „ființei” naționale și pe care le va amplifica ulterior ca episcop al Făgărașului.

Exilat la mănăstirea Muncaci pentru tot restul vieții sub interdicția oricărei legături cu țara, el va întreține totuși o corespondență secretă⁷³, până în anul 1771, cînd în urma intervenției lui Iosif, viitorul împărat, este eliberat⁷⁴.

În același an (1771) este numit cenzor la tipografia română-rusă de la Viena, a lui Kürzbök, calitate pe care o păstrează pînă în august 1772⁷⁵. Informația insuficientă pentru această perioadă (aproape inexistentă) ne lasă doar posibilitatea unei afirmații de maximă generalitate: contactul cu mediul cultural vienez; cu cercurile Reformei catolice și jansenisti austrieci⁷⁶.

Moartea lui Atanasie Rednic, în 1772, îi oferă din nou perspectiva scaunului episcopesc al Făgărașului. Obținînd din nou majoritatea voturilor din partea clerului unit „că toți foarte iubea pe Grigorie, ca și odinioară pe Klein”⁷⁷ primește de astă dată confirmarea Mariei Tereza, prezentă împreună cu Iosif la ceremonia sfințirii ținută la Viena. Atitudinea neașteptată a Curții poate fi explicată prin influența crescîndă a lui Iosif în viața Imperiului, viitorul împărat văzînd în Grigore Maior, din perspectiva ideilor înnoitoare de care era animat, un posibil instrument, un susținător chiar al propriei politici reformiste.

IV. *Episcopul Grigore Maior*. Anii 1772—1782, anii episcopatului lui Maior, se integrează la nivelul Imperiului în ceea ce cunoaștem în literatura istoriografică sub numele de preiosefinism și iosefinism. Procesul reformator al Vienei în spiritul ideilor absolutismului luminat, mai timid în timpul Mariei Tereza, intensificat din momentul în care în fruntea Imperiului s-a aflat „împăratul filosof” (1780), și care avea să atingă toate structurile societății, s-a făcut simțit și în Marele Principat al Transilvaniei.

Captat de politica reformistă promovată de Curte, Grigore Maior o va susține, găsind în ea cadrul prielnic pentru propria-i acțiune în sensul emancipării naționale. Va înceta să-i mai fie fidel în momentul în care noua tactică amenința prin generalizarea interesele politice și culturale ale națiunii române. Opoziția pe care o face restructurării ecleziastice întreprinse la nivelul întregului Imperiu, prin susținerea bisericii singura instituție recunoscută românilor ardeleni, transformabilă în instrument politic și a mănăstirii ca centru și mijloc de ridicare culturală, îl va determina pe Iosif al II-lea să-i accepte cu ușurință abdicarea.

Acțiune în sens confesional-național, acțiune în sens cultural, sînt laturi complementare ale aceleiași proces caracteristic veacului al XVIII-lea transilvănean: emanciparea politică a națiunii române, pe care Maior în deceniul episcopatului său, încearcă să-l desăvîrșească.

Pentru o mai limpede înfățișare a problematicei vom opera cu această disociere: confesiune-națiune și cultură, în fapt atît de greu de separat.

Confesiune-națiune. Confesiunea greco-catolică aducea românilor ce o îmbrățișau posibilitatea unei ridicări, cel puțin teoretic, în special a preoților și familiilor lor. De aici, interesul celor conștienți de avantajele probabile, de a cuprinde în unirea cu biserica Romei cît mai mulți români, eventual întreaga națiune română din Ardeal. De aceea prin acțiunea de propagare a unirii trebuie să vedem semnificația mai adîncă: grija pentru soarta națiunii, căreia i se oferea prilejul unei afirmări în sistemul politic al principatului. Și, din această perspectivă trebuie să apreciem

⁷³ Z. Toth, *op. cit.*, p. 255. În anul 1781, nepotul lui P. P. Aron fostul căpitan de grăniceri Aron Ioan l-a reclamat pe Grigore Maior referitor la corespondența ce au purtat-o între anii 1768—1771 (coincide cu exilul la Muncaci) referitor la niște proiecte cu rușii. În 1777, Aron Ion a vrut să dea corespondența lui Iosif dar S. Micu a furat-o de la Colegiul Sfînta Barbara. Despre acest lucru mai știau Ioan Para și Petre Ungur care au și citit scrisorile. *Ibidem*, p. 332.

⁷⁴ Samuil Micu, *op. cit.*, f. 365 r.

⁷⁵ I. Ardeleanu — Senior, *op. cit.*, p. 19

⁷⁶ P. Teodor, *Interferențe iluministe europene*, p. 90.

⁷⁷ Samuil Micu, *op. cit.*, f. 365 v.

activitatea episcopului Grigore Maior, „om din fire întocmit a trage pre toți cum trage magnetul fierul către sine”⁷⁸, pentru refacerea și consolidarea unirii religioase. Metodele politice folosite pentru redresarea unirii: promisiunile de folosire liberă a pădurilor, crișmăritul, de scutire de zeciuială, de independență față de juzii județelor⁷⁹ s-au dovedit a fi eficace, căci după aprecierea unui contemporan „Monseniurul Maior face convertiri cu adevărat apostolice, de care să se aducă cit mai mult în urmă”⁸⁰.

Cifra de 500 de sate rediștigate pentru unire, pe care o dă el însuși în 1775⁸¹ și pentru care și-a cîștigat numele de „salvator” al unirii în Transilvania, chiar dacă e exagerată semnifică mult.

Credincios programului politic formulat de Inochentie, în care un loc aparte îl ocupau lupta împotriva teologului iezuit și grija pentru starea materială și spirituală a clerului și bisericii unite, Grigore Maior acționează în consecință, acum, în calitate de episcop.

Memoriul pe care îl trimite în februarie 1773 papei Clement al XVI-lea în care se pronunță împotriva situației umilitoare în care au fost aduși toți episcopii români uniți, aceia de a primi tutela unui teolog iezuit și „de neam străin”, prin argumentele aduse, se apropie mult de tonul memoriilor întocmite de Inochentie: „biserica unită nu are lipsă de sfaturile teologului pentru că și în sinul ei se află o mulțime de bărbați învățați (la Roma, Viena, Tîrnăvia) care pot purta cu demnitate slujba de «auditors generales causarum»”⁸². Există însă și deosebiri și acestea se impun. Diploma din 1701 căreia Inochentie îi conferea o atît de mare greutate în susținerea revendicărilor sale, în extinderea privilegiilor și asupra mirenilor uniți, dar care aducea cu sine și prezența teologului de rit latin, era considerată greșită. Atitudinea lui Grigore Maior, ținînd seama de scopul memoriului, eliberarea episcopului greco-catolic de acea prezență nedorită care lovea în sensibilitatea confesională și națională a românilor, este cît se poate de justificabilă.

Dizolvarea ordinului iezuit, în vara aceluiași an, ce marca la nivelul Imperiului tendința statului de a-și subordona instituția ecleziastică, a rezolvat și problema teologului pentru episcopul greco-catolic al Făgărașului.

Grija pentru situația, înzestrarea materială a clerului ca premisă esențială a emancipării l-a preocupat îndeosebi. Atitudinea pe care a luat-o în timpul Conferinței uniților din Imperiu, ținută la Viena în 1773, la care a participat în calitate de episcop al greco-catolicilor din Transilvania alături de episcopul Muncaciului Andrei Bacsinszki și episcopul de Svidnița Vasile Bozsicskovici, conferință ce prin problemele dezbătute (strict confesionale, legate de reducerea sărbătorilor, de tipărirea cărților și atribuțiile cenzorului din tipografia lui Kürzböck) se integra tendinței de uniformizare pe care o propaga Curtea, este semnificativă în acest sens. Astfel împreună cu episcopul de la Muncaci a ridicat problema veniturilor stolare, arătînd insuficiența lor pentru subzistența preoților și propunînd: să se

⁷⁸ Petru Maior, *Istoria bisericii românilor*, p. 115.

⁷⁹ Z. Toth, *op. cit.*, p. 260.

⁸⁰ Scrisoarea lui Spiridon Fărcaș profesor de gramatică, către Propaganda Fide, Blaj, 20 septembrie 1776; Dare de seamă a propriei activități ca dascăl și preot, cf. I. Dumitriu Snagov, *op. cit.*, p. 271.

⁸¹ „Cu ocaziunea vizitațiunii canonice de la 10 august pînă la 10 septembrie pe Valea Someșului de către Ungaria s-au întors 40 de sate întregi și astfel de prezent se poate număra ca la 500 de sate întoarse la unire”, scrie în 2 ianuarie 1775 Propaganda Fide, în, *Șematismul...*, p. 37—38, vezi și, Oct. Bârlea, *op. cit.*, p. 4. De asemenea în *Șematismul diecezei Făgărașului* tipărit, în 1835 se arată că cele mai multe parohii sînt convertite prin anii 1773, 1775, 1776 adică sub episcopul Grigore Maior pe cînd acesta își făcea vizitele canonice prin Sălaj, în, D. Stoica, I. Lazăr, *Schită monografică a Sălajului*, Șimleul Silvaniei, 1908, p. 58.

⁸² Z. Pâclișanu, *Din istoria bisericească a românilor ardeleni „Teologul”...* p. 29.

ridice case parohiale pentru preoții uniți, să fie înzestrați cu sesii, scutiți de numeroasele prestații, obligați doar la o dare anuală proporțională cu mărimea sesiei; în general clerul unit să se bucure de toate imunitățile și privilegiile de care se bucură clerul catolic⁸³, în temeiul Diplomei din 1699.

Donățiile pe care le face prin testament Blajului și unui însemnat număr de biserici greco-catolice din întreg principatul⁸⁴, se înscriu în aceeași acțiune de întărire și lărgire a bazei materiale a unirii, indispensabile menținerii și consolidării acesteia, a cărei soartă îl preocupă și după abdicarea din scaunul episcopesc, așa cum limpede reiese din scrisoarea trimisă nunțului Garampi (august 1782). Perfect conștient de impasul în care se găsea unirea ca urmare a edictului de toleranță (1781), Maior îl recomandă pentru episcopie pe Ignatie Darabant vicarul său general, candidat și el alături de Iacob Aron (nepotul fostului episcop Petru Aron) și Ioan Bob: „nu știu altul de a-l prezenta ca succesor și pe meritată recomandare, nici nu pot, decât pe (...) Ignatie Darabant și pentru integritatea și pentru dexteritatea și pentru capacitatea și pentru sîrguința și lunga experiență de Drepturi Ecclesiastice și politice (subl. ns.), înșfîșit om față de oameni «cîine care latră», pe care toți cei buni îl iubesc și cei răi îl tem aspru slujitor al disciplinei ecclesiastice și însemnat apărător al Sfîntului Scaun Apostolic»⁸⁵.

Activitatea pe plan confesional-național, susținută de cel care a cerut Mariei Tereza titlul de „consilier intim”⁸⁶, pentru a se putea angaja mai solid în susținerea drepturilor propriului popor, în sensurile amintite, reprezintă un punct esențial în legătura celor două momente fundamentale ale emancipării naționale în secolul al XVIII-lea: Inochentie Micu și mișcarea Supplexului.

Cultura. În proiectele sale politice, Inochentie rezervase școlii, culturii un loc aparte. Era mijlocul aparent inofensiv sub raport politic, sprijinit de altfel și de regim care puneă succesul mișcărilor împotriva unirii și pe seama inculturii. Aceiași direcție au continuat-o și urmașii, procesul instituționalizării culturii început sub episcopatul lui P. P. Aron, consolidîndu-se în timpul lui Grigore Maior, om de cultură, cunoscător a numeroase limbi⁸⁷, receptiv la noile idei ce circulau în Europa luminilor. Deopotrivă îl găsim antrenat în bunul mers al școlilor, pe care caută să le sporească numeric; sînt cunoscute încercările lui de a întemeia o școală românească cu trei profesori și cel puțin 100 de elevi la Făgăraș (opoziția sașilor și a guvernului ardelean au fost hotărîtoare însă)⁸⁸; reglementarea „beneficiului de piine” pentru elevii Blajului⁸⁹, ridicarea școlii de obște la rangul de școală normală⁹⁰, și activitatea lui în viața intelectuală ca mentor spiritual al generației de cărturari ce formează Școala ardeleană a iluminismului românesc.

Săvîrșește o adevărată operă de mecenat cultural: „pentru a crește numărul preoților luminați”, Maior a trimis mulți tineri la seminariile din Tîrnăvia, Agria și Viena, aici atît la „Pazmany” cît și la Sancta Barbara⁹¹, unde în timpul episcopatului său s-a deschis un institut de studii superioare pentru 9 școlari din dieceza unită a Ardealului și 6 din cea a Oradiei Mari. Consultat în întocmirea regula-

⁸³ *Protocollum Sessionum anno 1/1773 Viennae Celebratum*, Ms. lat. 420, Bibl. Fil. Cluj a Acad. R.S.R., Sessio duodecima et decima tertia die 3a et 4a aprilis celebrata, vezi și, David Prodan, *op. cit.*, p. 225.

⁸⁴ Testamentul lui Grigore (*Testamentum fundationale EXMI. quondam G. Gregorii Maior Episcopi Gr. Cath. Fogarasiensis de XXIX dec. MDCCLXXXIV*), în T. Cipariu, *op. cit.*, p. 39–45.

⁸⁵ Grigore Maior către nunțul Garampi, august 1782, cf. I. Dumitriu Snagov, *op. cit.*, p. 331.

⁸⁶ I. Ardeleanu-Senior, *op. cit.*, p. 21.

⁸⁷ Cunoștea franceza, germana, italiana, maghiara, afirmă G. Rettegy, în, *Emlékezetek méltó dolgok*, Bukarest, 1970, p. 334.

⁸⁸ Z. Păclișanu, *Hirtii vechi...*, p. 744.

⁸⁹ Aug. Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici...* p. 282.

⁹⁰ Șt. Manciulea, *Ctitorii școalelor din Blaj*, p. 34.

⁹¹ *Șematismul...*, 1900, p. 37.

mentului de ordine interioară a Seminarului Sfânta Barbara, Grigore Maior preferă ca „prefect” al acestuia pe Simoga (în locul lui Iacob Aron) iar de viceprefect pe Samuil Micu⁹². În anul 1775, Gheorghe Șincai și Petru Maior sînt trimiși ca bursieri la Colegiul De Propaganda Fide din Roma⁹³.

Deceniul episcopatului lui Grigore Maior, a fost în general, o epocă favorabilă activității culturale. S-a tipărit relativ mult⁹⁴; reținem ca semnificative: *Bucoavna, Arhieraticon* (1777) — „o noutate între cărțile de slujbă ale românilor”⁹⁵, *Întrebări și răspunsuri despre unire* (1780).

Partizan al ideilor pentru care a luptat Inochentie Micu devine „idolul generației, patronînd o seamă de inițiative culturale, stimulînd intelectualitatea pe calea unei activități în domeniul istoriei naționale”⁹⁶. Episcopul Maior a atras spre o fructuoasă colaborare intelectuali ca S. Micu, G. Șincai, a orientat studiile lor spre subiecte prioritare sub aspect național. În timpul lui prind viață cele dintîi lucrări erudite prin care se afirmă iluminismul Școlii ardelenne. În 1774 se materializează unul din primele rezultate ale erudiției românești din Ardeal prin opera *De ortu progressu conversione Valachorum*, menită să sprijine alegerea unui episcop român pentru greco-catolicii din Imperiu. Cu toate că nu depășește sfera confesională, opera, prin argumentele latinității și unității românilor, se constituie în primul produs a noii istoriografii pe care Samuil Micu o va desăvîrși prin *Brevis historica notitia* (1778), lucrare ce conturează ideologia politică națională.

În 1780 apare prima gramatică românească tipărită „un adevărat manifest politic național latinist dar și o elocventă expresie a raționalismului lingvistic”: *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*; în 1781. *Dissertatio canonicae de matrimonio*; în 1782. *Dissertatio de jejuniis Graeco-orientalis ecclesiae*; în această perioadă începe S. Micu traducerea din filosofia Wolfiană⁹⁷, în general învățămîntul românesc din Blaj, înregistrează un interes pentru filosofia modernă raționalistă, această ambianță liberală fiind cadrul de reluare pe plan ideologic a acțiunii politice, naționale.

Mentor prin excelență al generației de intelectuali ce se formează și se desăvîrșește în anii episcopatului său, stabilind legături cu cercurile Reformei catolice, cu janseniștii austrieci (astfel că dă aprobarea pentru publicarea cărții lui Muratori *Della caritate christiana*)⁹⁸, personalitatea sa se face simțită în viața culturală a deceniului opt, cel ce pregătește trecerea iluminismului românesc în faza sa pragmatică, în deplină concordanță cu interesele naționale.

Renunțarea la episcopie. Ne oprim asupra acestei chestiuni pentru că se leagă într-un mod direct de întreaga activitate pe plan confesional-național desfășurată de Maior ca episcop și nu în cele din urmă de rezistența pe care o opune reformelor ecleziastice promovate de Iosif al II-lea începînd din 1781, dovedindu-se un personaj incomod atît pentru Curtea Vienei cît și pentru autoritățile principatului.

Abdicarea săvîrșită în 1782, este una din problemele cel mai des abordate de autorii interesați, susceptibilă de diverse interpretări, ce concură toate spre identificarea cauzelor ce au determinat-o.

Justificîndu-și demisia, Maior însuși, în cuvîntarea de rămas bun, se referă la această problemă, lăsînd să se întrevadă într-un mod plastic, cauzele ce l-au determinat pe cel ce se vroia slujitor al bisericii dar și al neamului să renunțe la locul pe care-l avuse. „Că corăbierul fie cît de tare măcar ca Hercules, fie maestru

⁹² I. Radu, *Insemnări din corespondența episcopului greco-catolic de Oradea Mare Moise Dragoși (1776—1787)*, în, *Cultura creștină*, Blaj, 1918, VII, p. 235.

⁹³ N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. XVIII-lea* p. 193.

⁹⁴ I. Bianu, N. Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508—1830)*, București, 1910, II (1716—1808).

⁹⁵ N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, p. 165.

⁹⁶ D. Ghișe, P. Teodor, *op. cit.*, p. XIII.

⁹⁷ P. Teodor, *Interferențe iluministe europene*, p. 217.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 90.

ca Columbus, cînd sosește la luptă deodată și cu valurile mării și cu vislașii săi, cum va putea mîntui și scoate corabia din perire, la liman?⁹⁹ Ce ne lasă să înțelegem afirmația lui Maior? Că dificultățile s-au ivit atît în propria-i biserică, respectiv mănăstire, cît și în afara ei.

Petru Maior este primul care pune renunțarea lui Grigore Maior pe seama conflictelor cu monahii Blajului¹⁰⁰, conflicte deosebit de puternice ce au necesitat intervenția lui Iosif al II-lea, care hotărăște ca toate averile mănăstirești (din Blaj) să fie date în arendă episcopului¹⁰¹. Este, fără îndoială unul din motive, dar după părerea noastră determinante au fost cele venite din afară. Odată, conflictele cu celelalte confesiuni ale principatului determinate în primul rînd de extinderea unirii pe care o consolidează: cu protestanții din preajma Sibiului, pentru că în 1778 reușise să obțină prin decret imperial libertatea de a ridica aci o parohie pentru cele 180 de familii unite, cu catolicii și episcopul lor I. Bathyany din pricina disputelor legate de împlinirea căsătoriei între o parte catolică și alta greco-catolică¹⁰², cu ortodocșii care în preajma anului 1780 trimit Vienei două petiții prin care cer episcop ortodox, nemulțumiți de acțiunile lui¹⁰³. Grigore Maior a cunoscut „plîngerile” venite din partea ortodocșilor, pe care le și considera ca unul din motivele demiterii sale: „a fost de ajuns ca o singură dată acuzațiile schismatice împotriva nevinovăției mele, adresate împăratului și în mod succesiv promovate și cu multă abilitate insinuate, ca după cum văd, din cauza lor Majestatea Sa să binevoiască să hotărască destituirea mea”¹⁰⁴ ...

Apoi, conflictele cu autoritățile principatului generate de metodele politice folosite pentru redresarea unirii și de acțiunea episcopului pentru formarea regimentelor românești de voluntari (cu prilejul conflictului din 1779 cu Prusia)¹⁰⁵ și nu în cele din urmă rezistența pe care o opune restructurării ecleziastice promovată de reformismul iosefin¹⁰⁶ la nivelul întregului Imperiu și care în Transilvania amenința singura instituție recunoscută românilor, singura care oferea posibilitatea unei afirmări „legale” în cadrele constituționale existente. (În 1781, decembrie 15, prin decret aulic cele două seminarii de la Blaj al Sfintei Treimi și al Bunei Vestiri se contopiseră într-unul singur)¹⁰⁷.

Toate aceste conflicte l-au determinat pe Iosif al II-lea, într-o vreme în care regimul avea nevoie de executanți fideli, să accepte demisia lui Grigore Maior, în care întrezărise odinioară un posibil susținător al politicii sale reformiste. Credincios propriilor planuri în scopul emancipării naționale, ce continuau programul politic al lui Inochentie, Maior devenea incomod pentru acțiunea Curții de restructurare și subordonare a bisericii fără a ține seama că atinge astfel singurul cadru de afirmare, posibil, pentru românii transilvăneni. Numirea de către împărat a noului episcop de Făgăraș în persoana lui Ioan Bob, cel ce obținuse cele mai puține voturi din partea clerului unit (o revenire la vechea tactică), nu a făcut decît să confirme atitudinea sa față de „nesupunerea” lui Grigore Maior, pe care nu a acceptat-o; poziția ulterioară a episcopului Bob, în timpul mișcării Supplexului a arătat Curții că făcuse alegerea cea bună.

⁹⁹ Cuvîntarea episcopului Grigore Maior la renunțarea de la episcopie, cf. I. Ardeleanu-Senior, *op. cit.*, p. 188.

¹⁰⁰ P. Maior, *Istoria bisericii românilor*, p. 218 și urm.

¹⁰¹ N. Lupu, *Considerații asupra demisiei episcopului Grigore Maior*, în *Blajul*, 1934, nr. 1, p. 31.

¹⁰² Oct. Bârlea, *op. cit.*, p. 7.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 5.

¹⁰⁴ Grigore Maior către Propaganda Fide, Blaj, 3 martie, 1782, cf. I. Dumitriu Snagov, *op. cit.*, p. 321.

¹⁰⁵ Oct. Bârlea, *op. cit.*, p. 5, vezi și I. Ardeleanu-Senior *op. cit.*, p. 24.

¹⁰⁶ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 149, vezi și D. Stăniloae, *Din urmările edictului de toleranță în ținutul Făgărașului, în Omagiu lui Ioan Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1943, p. 828.

¹⁰⁷ Șt. Manciulea, *Cîtorii școalelor din Blaj*, p. 34.

Legătura ce s-a făcut între Grigore Maior și răscoala lui Horea, așa cum ne-o atestă informația epocii¹⁰⁸, fără nici un temel real, se datorează recunoașterii de către cei mulți a numelui său, ce a intrat și în folclor¹⁰⁹, și renunțării sale neașteptate căreia i s-au dat cele mai fanteziste interpretări.

Beneficiind de o pensie anuală de 1.500 florini, Grigore Maior a trăit restul anilor la Blaj, pînă în decembrie 1784, cînd, bolnav a fost dus la Alba Iulia unde a și murit la începutul anului 1785¹¹⁰.

V. Considerații finale. Intervalul între acțiunea lui Inochentie Micu și Supplex a fost considerat în general, fără un conținut politic, aceasta fiind premisa de la care a pornit cercetarea noastră.

Or, în acest interval avem de a face cu o epocă distinctă în care se încearcă, pe de o parte, o modificare de atitudine a politicii vieneze, pe de altă parte, o nouă politică din perspectivă românească, o acțiune prin cultură. Iluminismul european conferă epocii noi dimensiuni. Grigore Maior este un exemplu viu al momentului: continuator al programului lui Inochentie, în noile condiții, el realizează în anii episcopatului său o reactivare a acțiunii politice în sprijinul națiunii române, devenind idolul generației de cărturari din ambianța culturală a Blajului.

Sensul național pe care îl imprimă acțiunii sale ca episcop, precum și atmosfera culturală deschisă valorilor europene pe care o întreține în sprijinul edificării unei culturi naționale, au creat condiții favorabile genezei unei noi acțiuni politice (pe plan ideologic), Supplexul, care în esență păstrează programul formulat de Micu și pe care s-a bazat întreaga activitate a lui Grigore Maior.

Deceniul episcopului Grigore Maior reprezintă un moment distinct în evoluția societății ardeleni (influențat și de noua realitate a politicii vieneze) atît pe planul emancipării naționale unde încearcă toate posibilitățile oferite de „arsenalul” politic a lui Inochentie și sistemul constituțional al principatului, cît și pe plan cultural unde marchează existența primelor produse ale noii erudiții românești, a formelor savante, specifice epocii ce au pregătit trecerea spre pragmatic a iluminismului ardelean.

Fără îndoială sînt încă întrebări care-și așteaptă răspunsul. Cercetările ulterioare bazate pe materialul documentar existent vor aduce la lumină noi aspecte, care pot deveni semnificative, conferind faptelor noi interpretări.

Nu putem neglija însă unele limite ce intervin, generate de inaccesibilitatea informației externe (arhivele vieneze, ale Vaticanului) care poate furniza date semnificative problemei ce ne preocupă.

¹⁰⁸ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria B, Izvoare narative, I (1773—1785), București, 1983, p. 353—375, vezi și D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, București, 1984, II, p. 339, 396, 421, 661.

¹⁰⁹ I. Ardeleanu-Senior, *op. cit.*, p. 20—21, citează o poezie care păstrează numele lui Maior legat de exilul la Muncaci.

¹¹⁰ Anunțul decesului lui Grigore Maior, Blaj, 29 ianuarie 1785, către Propaganda Fide, în I. Dumitriu Snagov, *op. cit.*, p. 469, vezi și Z. Toth, *op. cit.*, p. 268.

Străduința noastră se va îndrepta (în măsura posibilului) spre a restitui istoriografiei românești a secolului al XVIII-lea, epoca lui Grigore Maior la realele ei dimensiuni; de a face din numele său un alt moment de referință.

LIDIA GROSS

ANEXE

1. *Grigorie Maer vlădica Făgărașului* ... „Iar cu un an mai înainte împărăția sa Iosif mergind la Muncaciul, s-au dat prilejul lui Grigorie Maer cel ce cum am zis era trimis din Ardeal în exiliu, a grăi cu împăratul, strigînd cătră împăratul să se milostivească a-l auzi.

Împăratul — au întrebat cine este? Grigorie au răspuns: eu sînt Iosif pre carele l-au vindut frații lui, și au început a-și spune patima sa. Deci împăratul întorcîndu-se la Viena au poruncit cancelăriei Terii Ungurești să ia la cercare lucrul lui Grigorie Maer, din care cercare Grigorie s-au judecat nevinovat. Și fiindcă atuncea să făcuse tipografie ruscă și românească în Viena era de lipsă acolo un om, carele să știe amîndouă limbile, și cea ruscă și cea românească să fie țenzor, carele să vază întîi cărțile, și să judece vrednică este de tipariu. S-au milostivit împărăteasa Maria Tereza a-l numi țenzor, și a-l aduce la Viena, în care lucru mult l-au ajutat, și au lucrat Ioan Neagoie Aghentul văr al meu primar feciorul protopopului Maniu din Armani, că rușii de la Muncaciul voia ei să dobîndească acea stare.

Intr-aceea iată la anul 1772 moare vlădica Atanasie Rednic. Deci clerul au cerut de la împărăție ca precum Grigorie Maer așa și Gherontie și Caliani să se puie în cinstea în care mai înainte de episcopia lui Rednic au fost, care au și dobîndit. Cerut-au însă ca să-i îngăduiască după obicei a candidălii persoane pentru episcop și au dobîndit. Deci în luna lui August în 15 zile s-au adunat săbor mare la Blaj, ca să se facă candidație pentru vlădicie, la care săbor au fost de la împărăție rînduiți comisarșii grofi Haler și Beldi și s-au candidăluit întîi Grigorie Maer cu mai multe decît 100 de votumuri, apoi Ignatie Daraban, și în al treilea loc lui Iacob Aaron, dar acesta puține votumuri au avut, că toți foarte iubea pe Grigorie ca și odinioară pe Clain.

Dintre carii împărăteasa Maria Tereza au numit vlădică pe Grigorie Maer într-acestă-și an 1772 în luna lui octombrie.

Era unii care zicea, că nu se cade să fie episcop cel ce au fost o dată surgun, sau în exiliu, și așa să muncea să împedice pe Grigorie Maer. Odinioară cancelărașul Terii Ungurești grof Esterhazi fiind la împărăteasa Maria Tereza, i-au zis împărăteasa: nu știu pe cine să numesc vlădică Făgărașului. Cancelăreșul au zis: să numească pe Grigorie Maer. Împărăteasa au zis: dar el a fost o dată surgun în exilum. Cancelăreșul au zis: fericită au fost beserica, cînd episcopii să trimitea în exilium, și de acolo iară să întorcea în scaunul episcopesc: ba încă aceasta una, că fără de vină au fost Grigorie trimis în exilium său fie lui cale la vlădicie. Și așa l-au numit vlădică Făgărașului, de care lucru foarte s-au bucurat toată românimea din Ardeal. Intr-aceea până a-și isprăvi Grigorie lucrurile sale în Viena împărăteasa au poruncit să se adune episcopii uniți din Ungaria și din Ardeal în Viena, ca să împutîneze sărbătorile. Deci Grigorie fiind acolo, unde era și Andrei Bacinschi numitul atunci al Muncaciului episcop și au venit și episcopul Vasile Bojiscovici din Croația: iar Meletie Covaci de la Oradea Mare neputînd atunci veni, au scris carte, cu care înștiința, cum ce vor așeza într-acel săbor, el bucuros le va primi. La acest săbor au fost episcopul Vasile Bojiscovici, Grigorie Maer, și Andrei Bacinschi numiții episcopi, și din Ardeal cu episcopul Grigorie Maer au fost Silvestru Calian, Ignatie Daraban, și eu Samui Clain. De la Muncaci cu episcopul Andrei Bacinschi au fost Andrei Jeatcai vicareșul, și un canonic Gorotchi

și Silvestru protoegumenul de la Muncaci (...) într-acest săbor întâi s-au lucrat pentru împușinarea sărbătorilor. Apoi au fost multă price peștru niște Sfinți ru-sești...

Fiind în Viena acești episcopi au făcut cuvîntare la împărăteasă, ca sfințirea de curînd numiților episcopi a Făgărașului și a Muncaciului să se facă în beserica și în curtea împărătească înaintea împăratului și a împărătesei care împărăteasa au voit, și au primit. Intr-aceea vlădica Maer cu deadinsul au lucrat ca teologul cel de lege latinească iezuitul cel de la episcopie, carele cum am văzut sub episcopul Clain, au fost pricina a multe tulburări, să se lipească de la episcopie carele au și dobîndit...

Intr-aceea vlădica Grigorie Maer isprăvind acum toate lucrurile sale, în luna lui Aprilie în 23 de zile în beserica împărătească cea din curtea împărătească de față fiind împăratul Iosif și împărăteasa Maria Tereza, toată curtea împărătească și domnime multă de episcopul Vasile Bojiscovici s-au sfințit după obicei grecesc episcop, la care liturghie și sfințire din Ardeal au fost preoți Silvestru Caliani și Ignatie Daraban. Diaconii eu am fost și Augustin, toate s-au făcut grecește după obiceiul și cu țeremoniile besericii răsăritului, că episcopul Vasile nici decum și întru nimica n-au vrut să latinizăluască. Vlădicul Maer i-au zis să încalță călțuni, și să ia mînuși în mînă, dar episcopul Vasile n-au îngăduit de vreme ce în beserica grecească nu este obicei, ca episcopul cu mînuși în mînă să slujască liturghiei vlădicului Maer au mers de au blagoslovit pe împărăteasa iar împărăteasa i-au dat cruce scumpă și frumoasă și inel care vlădicul Maer episcopiei l-au lăsat.

După aceasta vlădicul Maer fără de zăbavă s-au întors la Ardeal unde din toate părțile adunîndu-se clerul și norodul să vază cu mîrire cînstită venind la scaunul episcopesc pre cel ce cu vreo cîțiva ani cu mare a inimii lor durere l-au fost văzut cu ocară scos din țară. Bucurie mare cu adevărat la tot clerul, și norodul românesc au fost pentru venirea vlădicului Maer, carele după ce au venit în scaun bun părinte, și cătră toți blînd, și cu voe bună s-au arătat, cu toți bucuos vorbind ușa lui tuturor era deschisă."

(Samuil Micu, *Istoria și lucrările și întîmplările românilor*, tom. IV, *Istoria bisericii românești din Ardeal*, Ms. rom. 439, la Bibl. Fil. Cluj a Acad. R.S.R., cap. 16, f. 365—370 v).

II. *Statutul unirei în zilele vlădicului Grigore Gavrilă Maior* „După Atanasie Rednic au urmat vlădică la românii cei uniți în Ardeal Gavrilă Grigorie Maior, om din fire întocmit a trage pre toți cum trage magnetul fierul către sine. Acesta nemăsurată rivnă avînd ca să vadă pre rumâni adunați întru una; întorcîndu-se la Ardeal, vlădica după izgonire de 7 ani cu tot adinsul au început întru aceia a lucra, ca pre toți rumânii din Ardeal să-i facă uniți și mult spor foarte făcea, întru cugetul său. Iară după ce au dobîndit de la împărăteasa rumânilor Maria Tereza ca de tot să se lepede de lîngă vlădica uniților papistașul teolog care lăpădare și următorul împărat Iosif al II o au întărit; nu sate, ci ținuturi întregi cu multe miriade adevă cu multe zeci de mii de oameni, după îndemnul vlădicului acestuia se întorcea la unire."

(Petru Maior, *Istoria bisericii românilor*, Buda, 1813, cap. IV, p. 115)

III. *Întîmplările mănăstirei, călugărilor din Blaj...* „Întră acele și aceia răsfirase împărăția că de va da vlădica din lucrurile cele domnești, cum să zic alodiale, sau din vii de acest feliu colonilor adică proștilor că de sama lor să le agonisească și ei să ia rodurile dintre dinsele; unele locuri ca acelea să nu fie scutite de zeciuiala; ci măcar că din firea lor sînt domnești sau alodiale; totuși cînd le vor agonisi proștii pe seama lor dăruite de vlădica călugării neaparat să ia zeciuiala din rodul locurilor, sau a viilor acelora. Bine, zisei, le întocmise milostiva împărăție; totuși nu putură împiedica să nu să stîrnească acel cumplit foc întră vlădica Grigore Maior și întră călugării mănăstirii Blajului, care apoi și pe vlădica Grigore Maior îl mîncă, și pre călugări îi face nemica. Tot răul de acolo, spun, că au luat început, că dînd zisul vlădica Grigore Maior niște pămînt de cel domnesc sau alodial unor proști ca să-l agonisească pre seama lor; călugării după datina țării

și după răsfirarea împărătească cea mai sus scrisă vrură să ia zeciuială de la proști din rodurile locului acela; vlădicului îi sări în nas; cum să ia, zice, călugării zeciuială din locurile mele cele vlădicești ș.c. Călugării nu-și lăsară dreptatea; vlădica Gr. Maior acum bătrîn atîtat de alții asupra călugărilor își uită cît au trîpădat însuși cu soțul său Silvestru în zilele vlădicului Petru Pavel Aron spre apărarea cîdințelor mănăstirei Blajului. Călugării deteră plînsoare la judecătorile cele din afara spre care avea drept într-o treabă ca aceasta. Să fi răspuns vlădica numai la aceasta a călugărilor; și călugării să nu fi pășit asupra vlădicului la altele care nu să ținea de plînsoreea cea dintîi, sau de veniturile mănăstirei, lucru era de suferit și călugării ar fi cîștigat cauza. Ci amîndouă părțile au fost fără cumpăt; că și vlădica au pîrit pe călugări de toate cite știa, și alte năsărîmbe încă făcu călugărilor; călugării cite știa și mici și mari de vlădica le dezveliră; și cu atîta mai virtos se inculpa că neprietenii vlădicului se arată a pîrtîni călugărilor, cari întru adevăr se bucura și o parte și alta să o vadă strîcată. Ce judecată pre urmă au venit de la împăratul Iosif prin episcopul cel lătinesc Ignatie Batiani trimisă în treaba aceasta, vei vedea din cele ce azi le scriu din Arhivul mănăstirei Blajului scoase. După aceea Tadeus Baro a Raișah cancelariul din Beci scriind carte prietenească vlădicului Gr. Maior în taină l-au sfătuit să se lase de vlădicie de după voia lui. Care carte primind-o zisul vlădică nu vru nici la sfetnicii săi cei mai aproape, care asupra călugărilor parte l-au ajutat, parte l-au atîtat și la cea mai de pre urmă strîmtoare l-au adus, să o descopere; ci singur trîgînd samă lucrurilor sale precum era om pătît, cu bătrînețe slăbit și de cele mai multe feluri de lupte, care din tinerețile lui nu i se mai urmară, ostenit, să mîrgini întru ascunsul inimei sale ca să se lase de vlădicie; și așa nespunînd nimănui nimica trimise la Beci scrisoare cu care își arată cugetul său acela. Primindu-se la curtea împărătească lăsarea de vlădicie a lui Gr. Maior de acolo și fu rînduit ca să-î umble pre tot anul cite 1.500 de florini nemțești pînă la moarte. Și așa dete împăratul voia clerului unit din Ardeal să-și aleagă alt vlădică. Fiînd adunat săbor mare în Blaj pentru treaba aceasta, acolo zisul vlădică arătîndu-și înaintea clerului, că s-au lăsat de vlădicie și luîndu-și ziua bună de la cler, cu aceasta începu cuvîntarea: Din tinerețele mele multe patimi se luptară cu mine..." (Petru Maior, *Istoria bisericii românilor*, Buda, 1813, cap. VI, pag. 215—223).

GRIGORE MAIOR AND THE MOVEMENT FOR NATIONAL EMANCIPATION OF THE ROMANIANS OF TRANSYLVANIA

(Summary)

Grigore Maior, a name better known to those who study the problems of the 18th century Transylvania, belongs to the period running from the time of Inochentie Micu to that of Supplex Libellus Valachorum. Our investigation started from the premise that he lived in a period lacking in political actions.

It was a period when the Romanians tried to determine not only a change in the attitude of the Austrian policy but also a new policy from a Romanian perspective, an action through culture. Grigore Maior may serve as an example of his time, he came to carry on the program of Inochentie Micu under the new circumstances. While he was a bishop (1772—1782) he determined a revival of the political actions supporting the Romanians and soon he became the leader of the scholars from Blaj.

He was convinced of the important role of the church under the new circumstances caused by the religious union, that it could become a political and cultural instrument. He was a teacher and headmaster of the new schools from Blaj and joined the reformist policy of the Austrian empire not as a mere official, as the interests of the court required, but taking initiatives that displeased the court and led to his resignation.

He contributed to the abolition of an old institution of the Jesuit theologian, imposed by the 1701 Diploma and against which all the Uniate bishops had militated and played an important role in the developement of the cultural institutions of the Romanians. It is worth mentioning his title of „private chancellor“ conferred upon him by Maria Theresia as well as his effort for organising the Romanian frontier regiments and the volunteer regiments and his works like „Epistolă pastorală“ (Pastoral Letter) and „Enciclică“ (Enciclical Letter).

He exposed the national aspiration of a people who in that time was not accepted in the „system of the recognized nations and of the accepted confessions“.

No doubt there are many questions still unsettled. The future investigations based on the existing documents will bring to light new significant aspects offering further interpretations.